

ПОДІЛ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В РОЗРІЗІ ЙОГО ГОЛОВНИХ АСПЕКТІВ

SEPARATION OF STATE POWER IN TERMS OF ITS MAIN ASPECTS

Процюк І.В.,

доктор юридичних наук, доцент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується питання поділу влади в розрізі гарантій єдності державної влади, забезпечення суверенітету народу, ефективної роботи всього державного механізму, який охороняє права і свободи людини і громадянина у конкретній країні в певну історичну епоху. Автором виділяються і характеризуються три аспекти в механізмі реалізації принципу поділу влади, а саме функціональний, інституційний та суб'єктний. Визначається значення і роль даних аспектів в системі поділу влади.

Ключові слова: принцип поділу державної влади, система стримувань і противаг, аспекти, гілки влади.

В статье исследуется вопрос разделения властей в разрезе гарантий единства государственной власти, обеспечения суверенитета народа, эффективной работы всего государственного механизма, охраняющего права и свободы человека и гражданина в конкретной стране в определенную историческую эпоху. Автором выделяются и характеризуются три аспекта в механизме реализации принципа разделения властей, а именно функциональный, институциональный и субъектный. Определяется значение и роль данных аспектов в системе разделения властей.

Ключевые слова: принцип разделения государственной власти, система сдержек и противовесов, ветви власти.

The article examines the question of separation of powers in the context of safeguards the unity of state power, the sovereignty of the people, effective work of the entire state mechanism, protecting the rights and freedoms of man and citizen in the country in a certain historical era. The author points out and are characterized by three aspects of the mechanism of implementation of the principle of separation of powers, namely functional, institutional and subjective. It defines the value and role of these aspects of the system of separation of powers.

Key words: principle of separation of powers, checks and balances, branch.

Актуальність теми. Конституційна реформа в Україні підіймає ціле коло питань державного будівництва, серед яких одним з головних є поділ державної влади, оскільки саме взаємовідносини між гілками влади, обсяг їх повноважень, можливості взаємного впливу визначають структуру влади, її ефективність, певну форму державного правління. Створення ефективної системи управління є однією з головних завдань цієї реформи. Відтак, на сьогодні актуальними є питання, пов'язані з організацією державної влади в Україні, одним з яких є розгляд аспектів поділу державної влади.

Мета даної статті – розглянути основні внутрішні аспекти (компоненти) поділу державної влади. Головні завдання, які ставляться в даному контексті, – визначити аспекти державної влади в контексті її поділу, охарактеризувати кожний з них, показати значення кожного з них в механізмі поділу влади.

Виклад основного матеріалу. Влада – поняття складне, багатоаспектне. Вона має давню історію, свій початок бере з моменту зародження людського суспільства. В житті кожної людини влада відіграє величезну роль, тому що вона притаманна будь-якій організованій, більше чи менше стійкій спільності людей. Найбільш яскраво влада зі всіма її атрибутами відтворюється в державі. «Народ, влада і територія завжди будуть складовими якісними ознаками держави» [9, с. 75].

Реалізація влади у демократичній правовій державі можлива тільки на основі принципу її поділу, який гарантує народний суверенітет. Створення дієвої та ефективної демократичної моделі поділу влади на

грунтовних науково-правових засадах з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду її реалізації є одним із основних завдань політично-правової реформи, напрямки, зміст і доцільність якої обговорюються політичними силами українського суспільства, досліджуються вченими-правниками [4, с. 4]. При цьому сам термін «поділ влади» є умовним, бо державна влада представлена різними видами органів, але завжди залишається єдиною і концентрується в народі. Між тим він досить вдало загострює увагу на необхідності диференціації функцій державних органів, які здійснюють цю єдину владу. Ця диференціація носить об'єктивний характер і відображає необхідність розподілу праці між різними гілками політичної влади. Як вказує М.В. Цвік, «точніше, треба говорити про розподіл не влади, а її функцій і повноважень між державними органами, розмежування головних напрямків діяльності, що здійснюється єдиною державною системою» [18, с. 61].

В реалізації державної влади, на нашу думку, існують функціональний, інституційний і суб'єктний прояви принципу поділу державної влади. Функціональний аспект вказує на те, що владні інститути тієї чи іншої гілки влади наділені самостійними повноваженнями, здійснюють якусь одну з однойменних функцій; їх компетенції не повинні перетинатися чи конкурувати, що унеможливило втручання однієї гілки в компетенцію іншої.

В інституціональному аспекті поділ влади передбачає, що в межах державного апарату створюються самостійні інститути влади: законодавчий орган, система виконавчих органів, незалежна судова сис-

тема, а також глава держави (він набуває самостійного значення у тих формах державного правління, де він не є главою виконавчої влади чи уряду). Інституціональна відокремленість, незалежність гілок державної влади полягає: а) у порядку формування і припинення повноважень вищих органів державної влади, призначення й відставки їхніх посадових осіб; б) у необхідності самостійного організаційного забезпечення діяльності гілок влади; в) у наявності формально визначених компетенцій органів державної влади, які уособлюють законодавчу, виконавчу й судову гілки державної влади з метою реалізації відповідних функцій.

Суб'єктний аспект знаходить прояв у тому, що та сама особа або організований політичний суб'єкт не повинні одночасно представляти різні гілки державної влади.

Слід зазначити, що Ш. Монтеск'є у своїх працях визначив теорію поділу влади в так званому класичному вигляді, яка репрезентує «жорстку» модель поділу, відповідно до якої державна влада має поділятися на законодавчу, виконавчу й судову, що функціонують самостійно і автономно. Він зазначав: «Якщо влада законодавча і виконавча будуть об'єднані в одній особі чи установі, то свободи не буде, тому що можна остерігатись, що монарх чи сенат стануть видавати тиранічні закони для того, щоб також тиранічно застосовувати їх. Не буде свободи і в тому випадку, якщо судова влада не відокремлена від влади законодавчої і виконавчої. Якщо вона об'єднана з законодавчою владою, то життя і свобода громадян попадуть у владу свавілля, бо суддя буде законодавцем. Якщо судова влада об'єднана з виконавчою, то суддя отримує можливість стати гнобителем» [13, с. 212]. Як показала історія, слова Ш.Л. Монтеск'є неодноразово підтверджувалися. Проте далеко не у всіх державах (навіть у розвинених) можна вирізняти самостійні законодавчу й виконавчу гілки влади. Ідеться не про класичну тріаду в цілому, а про відносини між законодавчим і виконавчим органами. Приміром, у державно-правовій системі континентальної Європи, для якої характерними є парламентські республіки, ці гілки влади не розділені саме як законодавча й виконавча. Тут є законодавчі й виконавчі інститути, проте немає функціонального й суб'єктного поділу на законодавчу й виконавчу гілки влади.

В функціонуванні різних держав відбувається еволюція принципу поділу державної влади. На науковому рівні теорія поділу влади неодноразово критикувалася. На думку окремих науковців, поділ влади вичерпується поділом праці, з точки зору інших – цю теорію слід доповнити зумовленими сучасною епохою новаціями, головною серед останніх є розгляд гілок влади (особливо законодавчої і виконавчої) в процесі їх взаємодії, гармонійної співпраці, переплетінні. Принцип поділу влади як елемент теорії – це ідеальна конструкція, а як складова практики конституціоналізму – динамічне явище, що демонструє різноманітні варіанти її реалізації. У сучасних державах починає переважати «м'яка» модель поді-

лу влади, особливо у взаємовідносинах виконавчої й законодавчої гілок, коли відбувається фактичне взаємопроникнення, втручання у сфери діяльності всіх трьох гілок державної влади.

Незалежне положення у всіх моделях поділу державної влади займає судова влада, що обумовлюється специфікою її юридичної природи. Судова влада є самостійною гілкою державної влади й реалізується спеціальними державними органами – судами. Незалежність останніх від інших державних органів забезпечується тим, що вони підкоряються тільки закону й відповідальні тільки перед ним. Особливе місце посідають конституційні суди, які здійснюють контроль і нагляд за тим, щоб усі нормативно-правові акти й рішення правозастосовних органів відповідали конституції. У деяких державах функції конституційного суду виконують верховні суди (США) або спеціальні державні органи (Конституційна рада Франції) [5, с. 61; 13; 17]. Судова влада, безперечно, впливає на форму державного правління, але цей вплив непрямий і зумовлений він її взаємовідносинами із законодавчими й виконавчими органами, які, у свою чергу, визначаються системними зв'язками форми держави [3, с. 130]. Судовим інстанціям належить дотримуватися найбільш загальної теорії поділу державної влади, що припускає суворе дотримання й виконання функцій кожної з гілок державної влади при розгляді справ на конституційність чи неконституційність тих чи інших функцій [15, с. 22].

Жодному з органів не належить уся державна влада в її повному обсязі, забороняється виконувати функції, що належать іншому органу (інституціональний і функціональний компоненти поділу влади). При цьому існує обов'язкова умова: не повинно бути зосередження влади в руках однієї особи (суб'єктний компонент) [10, с. 81]. Словами Р. Ципелюса: учення про поділ влади розрізняє найважливіші сфери функціональної діяльності держави й пов'язані з ними компетенції і вимагає створювати для кожної такої царини свої органи. Кожен із цих органів має принципово обмежуватися виконанням тієї функції, якою він відає. В остаточному ж підсумку все зводиться до того, щоб запобігти концентрації влади в руках одного політичного суб'єкта [1, с. 317]. Втім, позитивне і цілком демократичне намагання створити систему, яка б гарантувала неприпустимість абсолютизації державної влади і відторгнення вищого суверенітету від народу на користь того чи іншого органу держави, у безпосередній державотворчій практиці ставить чимало складних проблем [2, с. 10; 6; 11; 12].

Функціональний поділ державної влади хоча й означає, що владні інститути самостійні в межах своєї правової компетенції, і, відповідно, органи однієї гілки влади не вправі втручатися в компетенцію іншої, а компетенції не повинні перетинатися чи конкурувати. Разом з цим у взаємовідносинах владних інститутів має функціонувати механізм стримувань і противаг, який не дозволяє будь-якій з гілок влади виходити за межі її компетенції і, навпаки, дозволяє одним гілкам стримувати інші в рамках своєї ком-

петенції. Усі варіанти трактування принципу поділу влади передбачають визнання системи стримувань і противаг між відповідними органами як невід'ємну умову його функціонування. За умов будь-якої конкретної моделі стримувань і противаг відбувається часткове «проникнення» виконавчої влади відносно законодавчої влади. Наприклад, право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, здійснюване Кабінетом Міністрів України.

Якщо виходити з класичного трактування теорії поділу державної влади, можна вважати наявність певних повноважень порушенням однойменного принципу. Проте сучасне її розуміння передбачає існування різних видів компетенційних взаємозв'язків у певних моделях поділу державної влади, то суто догматичне тлумачення цієї теорії не відповідає сучасним реаліям конституційного будівництва й політико-правової практики. А відтак, вбачаються припустимими наступні, так звані порушення, функціонального поділу державної влади, які в сучасному розумінні є елементами системи стримувань і противаг: а) амністія (акт законодавця); б) видання виконавчими органами нормативних актів на підставі й на виконання законів (включаючи делеговане законодавство); в) законодавча ініціатива виконавчих органів і вищих судів; г) відкладальне вето і право помилування як прерогативи глави виконавчої влади (або президента як глави держави); д) створення вищими судами загальнообов'язкових прецедентів і видання актів нормативного тлумачення права, що мають силу вторинних джерел права; е) конституційна й адміністративна юрисдикції.

Неприпустимість поєднання судової влади з законодавчою цілком очевидна. Причому ця вимога не заперечує можливості прецедентного права. При встановленні прецеденту суд створює норму, але надалі суди зв'язані нею. При більш докладному розгляді цього питання можна дійти висновку, що, з одного боку, у країнах прецедентного права законотворча влада-функція поділена між парламентом і високими судами, а з другого – у міру історичного розвитку прецедентних правових систем вона неухильно зрушується в бік парламентського законодавства. Креативні прецеденти витісняються статутним правом, але при цьому прецеденти тлумачення залишаються важливим інструментом в руках судової влади, що дозволяє приводити законодавство у відповідність із конституційними принципами. «Розширення обсягів статутного регулювання, на перший погляд, повинно вести до зниження значення прецеденту як джерела права в сучасних умовах. Однак щодо правової системи Англії із цієї обставини впливає прямо протилежний висновок: чим більше приймається законів, чим складнішими й деталізованішими виявляються їх положення, тим частіше судьям доводиться інтерпретувати їх норми, а отже, створювати прецеденти» [15, с. 179].

Функціональне виокремлення, з одного боку, влади судової, з другого – законодавчої й виконавчої означає передовсім заборону кому б то не було здійснювати владу-функцію правосуддя, яка належить

тільки судам. У той же час останні здійснюють правовий контроль за актами законодавчих і виконавчих органів. Щоб цей контроль залишався в межах судової влади-функції, він має здійснюватися виключно в рамках розв'язання спорів про порушене право. Суд не повинен бути професійним контролером або наглядачем.

Звідси випливає неприпустимість абстрактного нагляду за конституційністю або законністю нормативних актів, що ставить суд у положення судді у своїй же справі, оскільки дозволяє перевірку за ініціативою самого суду. Повноваження абстрактного нормоконтролю мають допускатися лише у випадках, якщо в правоустановчому процесі виникає спір між органами з конкуруючою нормотворчою компетенцією (якщо такої немає, то й абстрактний нормоконтроль не потрібен). Основною формою має бути конкретний контроль або нагляд за конституційністю або законністю, здійснюваний у випадках спору про порушене суб'єктивне право. Таке твердження припускає, що разом з конституційним і вищим адміністративним судами необхідна розгалужена система і судів адміністративної юрисдикції. Останні не повинні підмінювати собою адміністративні органи, але доступ до них має бути настільки простим, щоб будь-яке адміністративне рішення можна було оскаржити в компетентному суді.

Потреба в такому судовому контролі за діяльністю виконавчих органів пояснюється двома обставинами. По-перше, виконавча влада-функція володіє величезними ресурсами примусу, керуючи такими державними інститутами, як збройні сили, поліція, спеціальні служби. Вона безпосередньо здійснює державний примус, і саме вона може реально порушувати права і свободи громадян. У силу своїх ресурсів примусу влада-функція має можливість піднятися над іншою владою й за браком реального судового контролю зайняти монопольне положення в системі державної влади. По-друге, виконавча влада має здійснюватися в суворій відповідності конституції й законам. Разом із тим навіть у самому демократичному суспільстві її здійснення тією чи іншою мірою супроводжується зловживанням владними повноваженнями, довільним, юридично ніяк не виправданим адміністративним розсудом [8, с. 6].

Звичайно, в контексті суб'єктного поділу державної влади існує персональна незалежність або персональний компонент поділу державної влади. Так, А. Шайо відзначає, що в конституціях, в яких провадиться розмежування компетенцій між гілками влади, підкреслюють, що одна й та ж сама особа не може служити в органах двох гілок влади, але робить застереження, що в парламентських системах цьому не надається великого значення [20, с. 93].

У державах із парламентською формою правління не може бути повної персональної незалежності у відносинах парламенту (парламентською більшістю) й уряду, бо вони, як правило, контролюються таким політичним суб'єктом, як партія або коаліція партій. В умовах самоорганізованого громадянського суспільства основними суб'єктами політичної

участі є не стільки індивіди, скільки їх організовані об'єднання – насамперед партії [19, с. 25].

Таким чином, треба вести мову не тільки про персональний компонент поділу державної влади, а й про компонент суб'єктний у більш широкому смислі.

Суб'єктний компонент поділу державної влади означає, що та сама особа або організований політичний суб'єкт (політичний лідер або ж партія, група) не повинен здійснювати одночасно різні влади-функції і різні гілки державної влади будуть реально незалежними, лише якщо вони контролюються різними суб'єктами, у всякому разі – не контролюються тим же самим суб'єктом. «Організаційно-функціональний поділ влади супроводжується вимогою, щоб одна й та сама особа не поєднувала в собі повноваження різних гілок влади. Лише за умови цієї несумісності реально досягається поділ влади» [1, с. 318].

Інакше кажучи, поділ державної влади здійснюється лише тією мірою, якою державно-владні інститути з розмежованою компетенцією контролюються різними суб'єктами – різними політичними силами. Без цієї умови функціональний поділ державної влади неможливий. Без нього інституціональний і функціональний поділ, юридично забезпечений будь-якими стримуваннями й противагами, перетворюється на юридичну фікцію.

Тому, на нашу думку, неточним є твердження, що поділ державної влади зовсім не вимагає «...поділити єдину владу між різними суспільними силами або соціальними групами. Призначення принципу поділу влади – виключити можливість концентрації всієї повноти влади в руках однієї особи або органу...» [21, с. 5].

Виникає запитання: як же виключити таку можливість, якщо влада не буде поділена між різними

соціально-політичними силами? Відповідь на нього можна знайти в наступних прикладах.

Якщо обраний народом президент (глава виконавчої влади) не має права законодавчої ініціативи, а його вето переборюється кваліфікованою більшістю, здавалося б, поділ державної влади на законодавчу й виконавчу не порушується. Але якщо особа, яка займає пост президента, і парламентська більшість належать до однієї партії, вони можуть виступати як одна політична сила (можливо, ця єдність не буде яскраво вираженою, якщо немає необхідної для неї партійної дисципліни). «Якщо виходити з тези дисциплінованості партій, будь-який поділ влади може виявитися марною спробою для створення конституціоналізму. Поділу влади сприяє, коли депутати не залежать від партії, наприклад, щодо фінансування кампанії й висунання кандидатур, але постійно залежать від виборців аж до можливості відкликання» [20, с. 104]. У цьому разі важливі законопроекти готуватимуться президентом, вноситимуться в парламент через депутатів відповідної пропрезидентської партії, а потім парламентська більшість буде перетворювати їх на закони. Таким чином, інституціональне й функціональне структурування апарату державної влади не можна розцінювати як її поділ, якщо немає суб'єктного компонента цієї влади.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, поділ влади реалізується завдяки трьом головним внутрішнім аспектам, що забезпечують його ефективність, а саме функціональному, інституційному і суб'єктному. Значення кожного з них залежить від закріпленої моделі поділу влади («жорсткої» або «гнучкої»), а також відповідно від форми державного правління. При цьому усі три компоненти завжди проявляються у реалізації даного принципу в більшій чи меншій мірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Zippelius R. Allgemeine Staatslehre (Politikwissenschaft). – 13., neubearb. Aufl. München: Ein Studienbuch, 1999. – 442 p.
2. Бабенко К.А. Принцип поділу державної влади та сучасні проблеми його реалізації в Україні (конституційно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... к. ю. н. : 12.00.02 / К.А. Бабенко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2004. – 17 с.
3. Бостан С.К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : [монографія] / С.К. Бостан. – Запоріжжя : Юрид. ін-т, 2005. – 540 с.
4. Бульба О.Ю. Конституційно-правові аспекти реалізації принципу поділу влади в Україні: національна традиція та сучасність : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.02 / О.Ю. Бульба ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2008. – 20 с.
5. Дмитриев Ю.А. Система государственной власти в России и в мире: историко-правовая ретроспектива. : [монографія] / Ю.А. Дмитриев, А.М. Николаев. – М. : Профобразование, 2002. – 838 с.
6. Жук Н.А. Стимування і противаги в системі поділу влади в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.01 / Н.А. Жук ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2006. – 20 с.
7. Зеленцов А.Б. Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах / А.Б. Зеленцов. – М. : Издательство РУДН, 2002. – 190 с.
8. Зорькин В.Д. Социалистическое правовое государство: основные черты концепции // Право и власть ; под ред. М.П. Вышинского. – М., 1990. – С. 64–95.
9. Колодій А.М., Копейчиков В.В., Цвік М.В. Народовладдя як основа представницької демократії / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, М.В. Цвік]. – Київ, 1995. – С. 75.
10. Мартинюк Р.С. Реалізація принципу поділу функцій влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз : автореф. дис. ... к. політ. н. : спец. 23.00.02 / Р.С. Мартинюк ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 20 с.
11. Матвеев С.В. Юридичний механізм взаємодії органів державної влади в Україні : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.01 / С.В. Матвеев ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – 20 с.
12. Міхеєва Т.П. Інститут конституційної юстиції: історичні та політико-правові аспекти : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.01 / Т.П. Міхеєва ; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2010. – 20 с.
13. Монтескье Ш.Л. Избранные произведения / Ш.Л. Монтескье. – М. : Госполитиздат, 1955. – Т. 3.
14. Полянский И.А. Правовая природа исполнительной власти и место в организации государственной власти / И.А. Полянский // Известия вузов. Правоведение. – 1999. – № 4. – С. 22–23.
15. Романов А.К. Правовая система Англии / А.К. Романов ; 2-е изд., испр. – М. : Дело, 2002. – 344 с.

16. Скомороха В.Є. Конституційний Суд України в механізмі державної влади : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.02 / В.Є. Скомороха ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2001. – 19 с.
17. Хоменко О.В. Виконавча влада: соціально-правова природа, особливості : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.01 / О.В. Хоменко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 20 с.
18. Четвернин В.А. Общество и государство / В.А. Четвернин // Феноменология государства. Вып. 2. Государство и гражданское общество ; Отв. ред. В.А. Четвернин. – М. : ИГП РАН, 2003. – С. 25.
20. Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / А. Шайо ; пер. с венг. – М. : Юристъ, 2001. – 292 с.
21. Энтин Л.М. Разделение властей: опыт современных государств / Л.М. Энтин. – М. : Юрид. лит., 1995. – 174 с.

УДК 340.13

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

IMPROVEMENT OF LEGISLATION HOW LAW-MAKING ACTIVITY

Риндюк В.І.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

У статті розглядається удосконалення законодавства як правотворча діяльність. Визначено складові удосконалення законодавства як діяльності, а саме суб'єкт, об'єкт та предмет, засоби та способи, результат та мета удосконалення законодавства. За результатами дослідження запропоновано авторське визначення поняття «удосконалення законодавства».

Ключові слова: удосконалення законодавства, суб'єкти правотворчості, правова інформація, законодавство, якість законодавства, ефективність законодавства, правові засоби, правотворча техніка.

В статье рассматривается совершенствование законодательства как правотворческая деятельность. Определены составляющие совершенствования законодательства как деятельности, а именно субъект, объект и предмет, средства и способы, результат и цель совершенствования законодательства. По результатам исследования предложено авторское определение понятия «совершенствование законодательства».

Ключевые слова: совершенствование законодательства, субъекты правотворчества, правовая информация, законодательство, качество законодательства, эффективность законодательства, правовые средства, правотворческая техника.

The article researches improvement of legislation how law-making activity. From this point of view the components of improvement of legislation are subject, object and means and methods, result and purpose of law-making activity. The author's definition of the notion of "improvement of legislation" is formulated in the end of the article.

Key words: improvement of legislation, subjects of law-making, legal information, legislation, quality of legislation, effectiveness of legislation, legal means, law-making technics.

Актуальність теми. Сьогодні досить часто як науковці, так і практики говорять та пишуть про необхідність удосконалення законодавства, що регулює ту чи іншу сферу суспільних відносин. При цьому поняття «удосконалення законодавства» використовується як само собою зрозуміле і таке, що не потребує роз'яснення. Однак удосконалення законодавства як форма людської активності перш за все є певним видом діяльності. Діяльність – це специфічно людська форма ставлення до навколишнього світу, змістом якої є доцільні зміни і перетворення речей і явищ залежно від людських потреб. Відповідно, будь-яка діяльність характеризується такими структурними елементами, як суб'єкт, об'єкт та предмет, засоби та способи, результат та мета діяльності. Дослідження складових удосконалення законодавства як певної діяльності дасть можливість не лише скласти уявлення про удосконалення законодавства як цілісний правовий феномен на загальнотеоретичному рівні, а й сформулювати визначення останнього. Адже в на-

уці визначення цінне не саме по собі, а є природним підсумком і закономірним результатом попереднього процесу вивчення предмету [1, с. 49].

Виклад основного матеріалу. Суб'єкт і об'єкт – це протилежності, через взаємодію яких реалізується процес будь-якої діяльності. Суб'єктом діяльності виступає носій діяльності, джерело активності, спрямованої на об'єкт (індивід, соціальна група, суспільство в цілому). Щодо діяльності, пов'язаної з удосконаленням законодавства, то очевидно, що в процесі цієї діяльності законодавство змінюється у бік поліпшення, робиться кращим, більш досконалішим. Відповідно, суб'єктами удосконалення законодавства можуть бути тільки суб'єкти, які мають право вносити зміни в чинне законодавство шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, тобто суб'єкти, наділені правотворчими повноваженнями (суб'єкти правотворчості або правотворчі суб'єкти). Щодо суб'єктів правотворчої діяльності, то, як відомо з теорії права, правотворчість здійс-